

بسم الله الرحمن الرحيم

اقتصاد سیاسی ایران

دوران معاصر

تألیف

دکتر عباس مصلی نژاد

استاد دانشگاه تهران

www.ketab.ir

شماره مسلسل ۸۶۵۳

شماره انتشار ۳۶۸۶

انشارات دانشگاه تهران

سرشناسه	مصلی‌نژاد، عباس، ۱۳۴۱ -
عنوان و نام پدیدآور	اقتصاد سیاسی ایران: دوران معاصر / تألیف عباس مصلی‌نژاد.
مشخصات نشر	تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	۳۷۶ ص.
فروست	انتشارات دانشگاه تهران: شماره انتشار ۳۶۸۶.
شابک	978-964-03-6856-5
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا.
یادداشت	کتابنامه: ص ۳۴۳-۳۵۸.
موضوع	ایران - سیاست اقتصادی - قرن ۱۴.
موضوع	سیاست اقتصادی -- جنبه‌های سیاسی.
موضوع	ایران - سیاست اقتصادی - ۱۳۰۴-۱۳۵۷.
موضوع	ایران - سیاست اقتصادی - ۱۳۵۸.
نسخه افزوده	دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۵ ۷ الف ۵۵ م / ۴۷۵ HC
رده‌بندی در بی	۳۳۰/۹۵۵
شماره کتابشناسی	۴۰۵۷۰۶۱

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، رایجی در وبلاگ‌ها، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود.

ISBN-978-964-03-6856-5

9 789640 368565

عنوان: اقتصاد سیاسی ایران: دوران معاصر

تألیف: دکتر عباس مصلی‌نژاد

ویرایش ادبی: مجید جهانی

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلف است»

«کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است»

بها: ۲۴۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>

بخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲

فهرست مطالب

۱	بخش اول: کلیات
۳	فصل اول: مبانی مفهومی اقتصاد سیاسی
۳	۱-۱ اقتصاد و سیاست
۶	۱-۲ موضوع و محتوای اقتصاد سیاسی
۷	۱-۳ سیر تکوینی مفهوم اقتصاد سیاسی
۸	۱-۴ اقتصاد سیاسی داخلی و بین‌المللی

فصل دوم: نظریه‌ها، رویکردهای اقتصاد سیاسی

۱۲	۲-۱ رویکرد مרקانتیست‌ها
۱۲	۲-۲ رویکرد فیزیوکرات‌ها
۱۳	۲-۳ رویکرد لیبرالیسم کلاسیک
۱۵	۲-۴ رویکرد مارکسیستی
۱۷	۲-۵ رویکرد نئوکلاسیک
۱۹	۲-۶ رویکرد کینزی
۱۹	۲-۶-۱ نظریه عمومی کینز
۲۰	۲-۶-۲ نظریه کینز درباره پول
۲۰	۲-۶-۳ نظریه کینز درباره نرخ بهره
۲۰	۲-۶-۴ نظریه کینز درباره پس انداز، مصرف و میزان سرمایه‌گذاری
۲۱	۲-۶-۵ تحلیل تعادل عمومی بر اساس رویکرد کینزی
۲۱	۲-۶-۶ نظریه اشتغال کینز
۲۱	۲-۷ رویکرد اقتصاد جهانی
۲۴	۲-۸ رهیافت اقتصاد نئولیبرال
۲۶	۲-۹ رهیافت اقتصاد شبکه‌ای

فصل سوم: نقش راهبردهای توسعه اقتصادی و برنامه توسعه پایدار در اقتصاد سیاسی

۳۰	۳-۱ نقش برنامه‌های توسعه در اقتصاد سیاسی
۳۴	۳-۲ نقش برنامه توسعه پایدار در اقتصاد سیاسی

۳۸	۳-۳ راهبردهای توسعه اقتصادی در اقتصاد سیاسی
۳۹	۳-۳-۱ نقش راهبرد پولی در اقتصاد سیاسی
۴۱	۳-۳-۲ نقش راهبرد ضابطه‌زدایی و بازارهای آزاد در اقتصاد سیاسی
۴۴	۳-۳-۳ راهبرد صنعتی شدن در اقتصاد سیاسی کشورهای در حال توسعه
۴۶	۳-۳-۴ راهبرد انقلاب سبز در اقتصاد سیاسی
۴۸	۳-۳-۵ راهبرد توزیع مجدد منابع در اقتصاد سیاسی
۵۰	۳-۳-۶ راهبرد توسعه سوسالستی در اقتصاد سیاسی
۵۳	بخش دوم: مؤلفه‌های اقتصاد سیاسی ایران
۵۵	فصل اول: بررسی انواع رهیافت‌های اقتصاد سیاسی ایران
۵۵	۱-۱ رهیافت‌های اقتصاد سیاسی ایران در دوره پهلوی دوم
۵۶	۱-۱-۱ رهیافت خان فرین در مورد اقتصاد سیاسی ایران
۵۸	۱-۱-۲ رهیافت رابرت ای در مورد اقتصاد سیاسی ایران
۵۸	۱-۱-۳ رهیافت تدا اسکاتلین در مورد اقتصاد سیاسی ایران
۵۹	۱-۱-۴ رهیافت فرد هالیدی در مورد اقتصاد سیاسی ایران
۵۹	۱-۱-۵ رهیافت احمد اشرف در مورد اقتصاد سیاسی ایران
۶۱	۱-۱-۶ رهیافت محمدرضا سوداگر در مورد شاخص‌های اقتصاد سیاسی ایران
۶۳	۱-۱-۷ سازش طبقاتی
۶۳	۱-۱-۸ فقدان بایگه مردمی
۶۳	۱-۱-۹ استبداد سلطنتی نوگرا
۶۴	۱-۱-۱۰ گسترش نهادهای سرکوب
۶۴	۱-۱-۱۱ گسترش فساد و رشوه‌خواری
۶۴	۱-۱-۱۲ ضعف نهادهای سیاسی اجتماعی
۶۴	۱-۱-۱۳ کنار ماندن جامعه روستایی از تحولات سیاسی-اجتماعی ایران
۶۵	۱-۱-۱۴ توسعه نیافتگی و عقب‌ماندگی بخش کشاورزی
۶۵	۱-۱-۱۵ سرمایه‌داری دولتی
۶۵	۱-۱-۱۶ درآمد نفت به عنوان منبع اصلی انباشت سرمایه
۶۶	۱-۱-۱۷ عدم تعادل میان بخش تولید، ابزارهای تولید و کالاهای تولیدی
۶۶	۱-۱-۱۸ وابستگی به سرمایه‌داری بین‌المللی

۶۶	۱-۷) رویکرد اقتصادی شاپور رواسانی
۶۸	۱-۸) رویکرد همایون کاتوزیان در مورد اقتصاد سیاسی ایران
۷۱	۱-۹) رویکرد علیرضا ازغندی در مورد ساخت دولت ایرانی
۷۱	۱-۱۰) رویکرد توسعه نامتوازن ساموئل هانتینگتون
۷۲	۱-۲) رهیافت‌های اقتصاد سیاسی در دوره جمهوری اسلامی ایران
۷۲	۱-۲-۱) رویکرد حسین عظیمی در مورد توسعه اقتصادی ایران
۷۴	۱-۲-۱-۱) مقایسه‌ای کوتاه بین گذشته و حال
۷۶	۱-۲-۱-۲) ویژگی‌های عمده اقتصاد کشور در شرایط حاضر
۷۶	۱-۲-۲) رویکرد ابراهیم رزاقی در مورد علل توسعه نیافتگی ایران
۷۸	۱-۳) رویکرد فرسز رئیس دانا در مورد نتایج برنامه‌های توسعه در ایران
۸۱	۱-۴) رویکرد موسی نبی نژاد در بیان ویژگی‌های نوسازی در ایران
۸۲	۱-۵) رویکرد سید ابوالحسن سینا الهی در مورد تحولات اجتماعی ناشی از توسعه ایران
۸۴	۱-۶) رویکرد محمد اسماعیل رفیع در مورد روند توسعه در ایران
۸۷	۱-۷) رویکرد عزت‌الله ساداتی در مورد فرآیندهای نوسازی و توسعه اقتصادی در ایران
۸۸	۱-۸) رویکرد فرامرز رفیع پور در مورد نتایج برنامه‌های توسعه در ایران
۸۹	۱-۹) کاربرد رویکرد آماریاسن در مورد اقتصاد سیاسی ایران

فصل دوم: عوامل موثر در ناکارآمدی روند توسعه ایران

۹۱	۱-۲) پراکندگی و تعارض نیروهای اجتماعی ایران
۹۲	۲-۲) ظهور جنبش‌های انقلابی و شکل‌گیری تضادهای سیاسی دولت و جامعه
۹۴	۲-۳) شکل‌گیری جنگ تحمیلی و منازعات منطقه‌ای
۹۵	۲-۴) بی‌ثباتی ساختاری
۹۶	۲-۴-۱) ظهور بی‌ثباتی سیاسی
۹۸	۲-۴-۲) گسترش خشونت
۱۰۰	۲-۴-۳) گسترش فساد اقتصادی
۱۰۲	۲-۵) فقدان حکمرانی خوب
۱۰۲	۲-۵-۱) نقش دولت رفاه در اقتصاد سیاسی حکمرانی خوب
۱۰۳	۲-۵-۲) نقش پس‌انداز، سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی در حکمرانی خوب
۱۰۵	۲-۵-۳) نقش سرمایه انسانی در اقتصاد سیاسی حکمرانی خوب

- ۱۰۶.....۴-۵-۲ نقش مقابله با فقر و نابرابری در اقتصاد سیاسی حکمرانی خوب
 ۱۰۷.....۵-۵-۲ نقش مشارکت، دموکراسی و آزادی در اقتصاد سیاسی حکمرانی خوب

فصل سوم: برنامه‌های توسعه در اقتصاد سیاسی ایران.....۱۱۱

- ۱۱۱.....۱-۳ برنامه‌های توسعه پیش از انقلاب
 ۱۱۱.....۱-۱-۳ برنامه یکم تا چهارم (۱۳۵۱-۱۳۲۷)
 ۱۱۳.....۲-۱-۳ برنامه پنجم توسعه (۱۳۵۶-۱۳۵۲)
 ۱۱۵.....۲-۳ برنامه‌های توسعه پس از انقلاب
 ۱۱۶.....۱-۲-۳ برنامه‌های اتخاذ سیاست تعدیل اقتصادی در ایران
 ۱۱۷.....۱-۱-۲-۳ بود اقتصادی
 ۱۱۷.....۱-۱-۲-۳ عبور از ماندگاری اقتصادی
 ۱۱۷.....۳-۱-۲-۳ رشد جمعیت و گسترش شهرها
 ۱۱۷.....۴-۱-۲-۳ موفقیت‌های شورایی در خصوصی‌سازی
 ۱۱۷.....۵-۱-۲-۳ پایان دادن به سه تلات اقتصادی
 ۱۱۸.....۲-۲-۳ برنامه اول توسعه (۱۳۶۰-۱۳۵۲)
 ۱۲۳.....۳-۲-۳ برنامه دوم توسعه (۱۳۷۸-۱۳۷۳)
 ۱۲۶.....۴-۲-۳ دلایل ناکامی برنامه‌های اول و دوم توسعه
 ۱۲۷.....۱-۴-۲-۳ فقدان پایگاه نظری
 ۱۲۷.....۲-۴-۲-۳ بلند پروازانه بودن اهداف برنامه
 ۱۲۷.....۳-۴-۲-۳ ناسازگاری اهداف برنامه
 ۱۲۸.....۴-۴-۲-۳ فقدان ابزارهای سیاستی متناسب با هدف
 ۱۲۸.....۵-۴-۲-۳ عدم توازن بین هزینه و مطلوبیت‌های نیل به هدف
 ۱۲۹.....۶-۴-۲-۳ فقدان پیوند بین بودجه سالانه با برنامه‌های مصوب
 ۱۲۹.....۷-۴-۲-۳ چالش‌های حقوقی در روند قانون‌گذاری برنامه توسعه
 ۱۳۰.....۸-۴-۲-۳ ضعف مدیریت دولت در اجرای سیاست تعدیل اقتصادی
 ۱۳۱.....۹-۴-۲-۳ توسعه ناهمگون (اصلاحات اقتصادی بدون اصلاحات سیاسی)
 ۱۳۱.....۵-۲-۳ برنامه سوم توسعه (۱۳۸۳-۱۳۷۹)
 ۱۳۳.....۱-۵-۲-۳ موفقیت‌های برنامه سوم توسعه
 ۱۳۳.....۱-۱-۵-۲-۳ ایجاد حساب ذخیره ارزی

۱۳۴	رشد سرمایه‌گذاری خارجی، آزادسازی تجارت خارجی.....
۱۳۵	اصلاح نظام ارزی (یکسان‌سازی نرخ ارز و ثبات در بازار ارز).....
۱۳۵	اصلاح و آزادسازی بازار مالی کشور.....
۱۳۶	اصلاح نظام بودجه‌ریزی کشور.....
۱۳۶	نرخ رشد اقتصادی نسبتاً مطلوب.....
۱۳۶	کاهش نرخ تورم.....
۱۳۷	ناکامی‌های برنامه سوم توسعه.....
۱۳۷	افزایش بی‌رویه واردات.....
۱۳۷	تراش‌کند صادرات غیرنفتی.....
۱۳۷	افزایش حجم نقدینگی.....
۱۳۸	وابستگی بودجه به درآمدهای نفتی و برداشت مکرر از حساب ذخیره ارزی.....
۱۳۸	روند محدود و انحصار خصوصی‌سازی.....
۱۳۹	نقش ضعیف درآمد مالی در بودجه دولت و برنامه سوم توسعه.....
۱۳۹	رشد اشتغال پایدار.....
۱۴۰	برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۸-۱۳۹۴).....
۱۴۰	شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی.....
۱۴۲	چارچوب کلی بودجه عمومی دولت در برنامه چهارم توسعه.....
۱۴۴	پیش‌بینی تراز پرداخت‌های خارجی در برنامه چهارم.....
۱۴۶	خلاصه ترازنامه تلفیقی نظام بانکی.....
۱۴۷	منابع مالی برنامه چهارم توسعه.....

فصل چهارم: نیروها و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر اقتصاد سیاسی ایران..... ۱۴۹

۱۴۹	۱-۴ نخیکان.....
۱۵۱	۲-۴ ناسیونالیسم.....
۱۵۵	۳-۴ نظام سرمایه‌داری.....
۱۵۸	۴-۴ فرآیندهای دانش محور.....
۱۶۱	۵-۴ نقش دولت و بخش خصوصی.....
۱۶۲	۱-۵-۴ نقش و کارکرد دولت در تحولات سیاسی و اقتصادی ایران.....
۱۶۲	۱-۱-۵-۴ نقش سیاست‌گذاری عمومی و مهندسی اجتماعی در تحولات سیاسی.....

۱۶۲	۴ ۵-۲) روند مهندسی اجتماعی و سیاست‌گذاری اقتصادی در ایران
۱۶۴	۴ ۵-۳) الگوهای مهندسی اجتماعی و سیاست‌گذاری اقتصادی در ایران
۱۶۶	۴ ۵-۲) نقش دولت در قبال بخش خصوصی
۱۶۶	۴ ۵-۲-۱) نقش هدایت‌کننده دولت
۱۶۷	۴ ۵-۲-۲) نقش مشارکتی دولت
۱۶۸	۴ ۵-۲-۳) نقش کانالیزوری دولت
۱۷۰	۴ ۶-۱) نقش طبقات اجتماعی
۱۷۱	۴ ۶-۱-۱) طبقات اجتماعی سنتی
۱۷۱	۴ ۶-۱-۱) اشرافیت زمین‌دار
۱۷۲	۴ ۶-۱-۲) رحانیت
۱۷۴	۴ ۶-۱-۳) طبقات برای
۱۷۵	۴ ۶-۱-۴) دهقانان
۱۷۶	۴ ۶-۲) طبقات اجتماع مدرن
۱۷۶	۴ ۶-۲-۱) طبقه متوسط جدید
۱۷۷	۴ ۶-۲-۲) طبقه کارگر
۱۷۷	۴ ۷) قانون اساسی
۱۷۹	۴ ۸) فرهنگ سیاسی
۱۸۰	۴ ۹) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی
۱۸۲	۴ ۱۰) نظام پولی بانکی
۱۸۴	۴ ۱۱) انرژی

فصل پنجم: جایگاه یارانه و هدفمندسازی یارانه‌ها در اقتصاد سیاسی ایران

۱۸۵	۵ ۱-۱) تعریف و مفهوم یارانه
۱۸۹	۵ ۲) بررسی تجربه کشورها در زمینه یارانه
۱۹۰	۵ ۳-۱) انواع یارانه بر حسب روش‌های پرداخت
۱۹۰	۵ ۳-۱-۱) نظام یارانه نقدی مستقیم
۱۹۰	۵ ۳-۲) نظام یارانه نقدی غیر مستقیم (مشروط)
۱۹۱	۵ ۳-۳) نظام یارانه کالایی
۱۹۱	۵ ۳-۴) یارانه قیمت عمومی

۵-۳-۵) نظام یارانه کالابریگی	۱۹۱
۴-۵) شیوه‌های شناسایی اقشار آسیب‌پذیر	۱۹۱
۴-۵) ۱) شیوه اداری شناسایی اقشار آسیب‌پذیر	۱۹۱
۴-۵) ۲) شیوه شناسایی بر اساس گروه‌های اجتماعی	۱۹۲
۴-۵) ۳) شیوه شناسایی خود اظهاری	۱۹۲
۴-۵) ۴) شیوه شناسایی اقشار آسیب‌پذیر به روش بازاری	۱۹۲
۴-۵) ۵) شیوه منطقه‌ای یا جغرافیایی	۱۹۲
۴-۵) ۶) شیوه فردی یا خانواری	۱۹۲
۵-۵) ۵) کالاهای شمول یارانه	۱۹۳
۵-۵) ۶) پیشینه پرداخت یارانه در ایران	۱۹۳
۵-۵) ۱۶) بررسی پرداخت انرژی قبل از انقلاب اسلامی	۱۹۳
۵-۵) ۲۶) بررسی پرداخت یارانه پس از انقلاب اسلامی	۱۹۵
۵-۷) ۷) مشخصات کلی قانون هدفمندی یارانه‌ها	۱۹۶
۵-۷) ۱۷) دلایل تصویب قانون هدفمندی یارانه‌ها	۱۹۶
۵-۷) ۱۱۷) تحقق عدالت	۱۹۶
۵-۷) ۲۱۷) تخصیص بهینه منابع	۱۹۶
۵-۷-۱-۳) مدیریت مصرف برای جلوگیری از سرف و تزییر منابع	۱۹۷
۵-۷) ۲۷) بخش‌های اصلی قانون هدفمند کردن یارانه‌ها	۱۹۷
۵-۷-۲-۱) اصلاح نظام قیمت‌ها	۱۹۷
۵-۷) ۱۱۲۷) حامل‌های انرژی	۱۹۷
۵-۷-۲-۱-۲) آب و فاضلاب	۱۹۷
۵-۷-۲-۱-۳) هدفمندی حمل و نقل عمومی	۱۹۸
۵-۷-۲-۲) باز توزیع منابع	۱۹۸
۵-۷) ۱۲۲۷) خانوارها	۱۹۸
۵-۷-۲-۲-۲) پنگاه‌های اقتصادی	۱۹۸
۵-۷-۲-۲-۳) دولت	۱۹۸
۵-۷-۳) نهاد اجرایی	۱۹۸
۵-۸) شناسایی آسیب‌های اجتماعی در اثر نقدی شدن یارانه‌ها	۱۹۸
۵-۹) مراحل اجرایی هدفمندسازی یارانه‌ها	۲۰۲

فصل ششم: ایران و سازمان‌های اقتصادی بین‌المللی ۲۰۳

۱-۶ (۱) ایران و سازمان‌های برتون وودز ۲۰۳

۱-۶ (۱) ایران و سازمان تجارت جهانی (WTO) ۲۰۳

۱-۶ (۲) ایران و صندوق بین‌المللی پول (IMF) ۲۱۶

۱-۶ (۳) ایران و بانک جهانی ۲۲۲

۱-۶ (۴) ایران و سازمان همکاری اقتصادی (اگو) ۲۲۵

بخش سوم: جهانی شدن و تأثیرات آن بر ایران ۲۳۱

فصل اول: کلیات، درباره جهانی شدن ۲۳۳

۱-۱ (۱) سوالات جهانی شدن ۲۳۳

۱-۱ (۲) مفاهیم جهانی شدن ۲۳۴

۱-۱ (۳) تعاریف جهانی شدن ۲۳۴

۱-۱ (۴) حوزه‌های جهانی شدن ۲۳۸

۱-۱ (۵) نشانه‌ها و نمادهای جهانی شدن ۲۴۲

۱-۱ (۶) رهیافت‌های جهانی شدن ۲۴۸

۱-۱ (۷) عوامل مؤثر در جهانی شدن ۲۵۱

۱-۱ (۸) روند تکامل جهانی شدن ۲۵۳

فصل دوم: ایران و ابعاد گوناگون جهانی شدن ۲۵۷

۲-۱ (۱) بعد تکنولوژیک ۲۵۷

۲-۱ (۱) نقش تکنولوژی در فضای فراج جهانی ۲۵۷

۲-۲ (۲) بعد فرهنگی ۲۶۱

۲-۲ (۱) تأثیر جهانی شدن بر شکل‌بندی هنجارها و سلیقه‌های فرهنگی ۲۶۱

۲-۲ (۲) تأثیر جهانی شدن بر هویت و فرهنگ ۲۶۲

۲-۲ (۳) گرایش به زبان، فرهنگ و برنامه‌های تلویزیونی انگلیسی زبان ۲۶۳

۲-۲ (۴) جهانی بودن اندیشه مدرنیته ۲۶۴

۲-۳ (۳) بعد اقتصادی ۲۶۵

۲-۴ (۴) بعد سیاسی ۲۶۸

۲-۴ (۱) تأثیر جهانی شدن بر دولت و حاکمیت سیاسی کشورها ۲۶۸

۲۶۹	۲-۴-۲) بهره‌گیری دولت‌ها از هنجارهای دموکراتیک و حقوق بشر.....
۲۷۰	۳-۴-۲) رابطه نظام سیاسی و ایدئولوژی جمهوری اسلامی ایران با جهانی شدن.....
۲۷۴	۴-۴-۲) جهانی شدن، سیاست خارجی توسعه‌گرا و تجربه جمهوری اسلامی ایران.....
۲۷۶	۵-۴-۲) ایران و تحریم‌های بین‌المللی.....
۲۷۷	۱-۵-۴-۲) تعریف تحریم.....
۲۷۷	۲-۵-۴-۲) سابقه تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران.....
۲۷۸	۱-۲-۵-۴-۲) پیش از انقلاب.....
۲۷۸	۲-۲-۵-۴-۲) پس از انقلاب.....
۲۷۹	۳-۵-۴-۲) علل تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران.....
۲۷۹	۴-۵-۴-۲) قوانین و مقررات تشکیل‌دهنده چارچوب حقوقی تحریم‌ها علیه ایران.....
۲۸۰	۵-۵-۴-۲) اثرات تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران.....
۲۸۲	۶-۵-۴-۲) لغو تحریم‌ها.....
۲۸۲	۱-۶-۵-۴-۲) توافق‌نامه نو.....
۲۸۳	۲-۶-۵-۴-۲) توافق‌نامه وین.....
۲۸۳	۱-۲-۶-۵-۴-۲) نکات اساسی توافق‌نامه بین برجام.....
۲۸۴	۲-۲-۶-۵-۴-۲) اهم موارد مندرج در برجام و زه لغو تحریم‌ها.....
۲۸۹	۳-۲-۶-۵-۴-۲) قطع‌نامه ۲۲۳۱ شورای امنیت سازمان ملل پیرامون برجام و لغو تحریم‌ها.....
۲۹۰	۴-۲-۶-۵-۴-۲) اقدامات عملیاتی لغو تحریم‌ها.....
۲۹۰	۳-۶-۵-۴-۲) ارزیابی صندوق بین‌المللی پول از اقتصاد ایران در دوران پسا تحریم.....
۲۹۰	۱-۳-۶-۵-۴-۲) عملکرد مثبت دولت در کنترل تورم و ثبات بازار ارز.....
۲۹۱	۲-۳-۶-۵-۴-۲) کاهش قیمت نفت و دارایی‌های معوق بانک‌ها؛ چالش بزرگ.....
۲۹۱	۳-۳-۶-۵-۴-۲) احتمال وجود رشد منفی.....
۲۹۱	۴-۳-۶-۵-۴-۲) چشم‌انداز روشن اقتصادی در انتظار ایران.....
۲۹۲	۵-۳-۶-۵-۴-۲) اصلاحات جامع؛ رمز موفقیت ایران در پسا تحریم.....
۲۹۲	۶-۳-۶-۵-۴-۲) ریسک‌های جدید اقتصاد ایران.....
۲۹۳	۴-۶-۵-۴-۲) طرح اقتصادی دولت روحانی برای خروج از رکود در دوران پسا تحریم.....
۲۹۳	۱-۴-۶-۵-۴-۲) تحریک تقاضا.....
۲۹۳	۱-۴-۶-۵-۴-۲) تحریک تقاضا توسط دولت.....
۲۹۴	۲-۱-۴-۶-۵-۴-۲) سیاست‌های تسهیل پولی.....

- ۲۹۴..... سیاست‌های تحریک تقاضای اعتباری..... ۳۰۱-۴۶۵ ۴۲
- ۲۹۵..... سیاست‌های تأمین مالی..... ۲۴۶۵ ۴۲
- ۲۹۵..... سیاست‌های رفع تنگنای مالی..... ۱-۲۴۶۵ ۴۲
- ۲۹۵..... سیاست‌های تأمین مالی برای فعالیت‌های اقتصادی..... ۲۲۴۶۵ ۴۲

بخش چهارم: اقتصاد سیاسی انرژی در ایران..... ۲۹۷

فصل اول: اقتصاد سیاسی نفت..... ۲۹۹

- ۲۹۹..... (۱) اهمیت بررسی اقتصاد سیاسی نفت..... ۱۱
- ۲۹۹..... (۲) جایگاه اقتصاد سیاسی نفت پیش از انقلاب اسلامی..... ۱۱
- ۲۹۹..... (۱) نگاه نفت و نوسازی در دوره پهلوی اول..... ۱۲۱
- ۲۹۹..... (۱) نوسازی و تحول نهادهای بوروکراتیک..... ۱۲۱
- ۳۰۱..... (۲) دولت و سرمایه‌ریزی توسعه اقتصادی..... ۲۱
- ۳۰۲..... (۳) برنامه‌ریزی توسعه صنعتی..... ۲۱
- ۳۰۴..... (۲) ملی شدن صنعت نفت: بودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲..... ۲۱
- ۳۰۷..... (۳) جایگاه درآمدهای نفتی در دوره پهلوی دوم..... ۲۱
- ۳۰۸..... (۱) شکل‌گیری دولت رانتیر در دهه‌های ۴۰ و ۵۰ شمسی..... ۲۱
- ۳۱۰..... (۲) تأثیر افزایش قیمت نفت بر ساختار اقتدارگرایی پهلوی دوم..... ۲۱
- ۳۱۲..... (۳) ظهور سرمایه‌داری کمپرادور در دهه‌های ۴۰ و ۵۰ شمسی..... ۲۱
- ۳۱۳..... (۴) رابطه دولت رانتیر و طبقات اجتماعی: فتی‌ادی در دوره پهلوی دوم..... ۲۱
- ۳۱۶..... (۵) درآمد نفتی، توسعه نامتوازن و ظهور نیروهای انقلابی..... ۲۱
- ۳۱۹..... (۳) جایگاه اقتصاد سیاسی نفت پس از انقلاب اسلامی..... ۲۱
- ۳۱۹..... (۱) کاربرد رهیافت دولت رانتیر در تبیین شکل‌گیری انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی..... ۲۱
- ۳۲۲..... (۲) جایگاه نفت در دولت‌های مختلف جمهوری اسلامی..... ۲۱
- ۳۲۴..... (۳) جایگاه یارانه‌های انرژی و هدفمندسازی یارانه‌ها در اقتصاد سیاسی انرژی ایران..... ۲۱
- ۳۲۴..... (۴) بدیده نقرین منابع..... ۲۱
- ۳۲۵..... (۵) آثار متفاوت درآمد نفتی بر توسعه اقتصادی..... ۲۱
- ۳۲۷..... (۶) نفت، توسعه سیاسی و دموکراسی..... ۲۱
- ۳۲۸..... (۷) بیماری هلندی در اقتصاد سیاسی ایران..... ۲۱
- ۳۲۹..... (۸) برنامه هسته‌ای ایران و تحریم‌های نفتی دهه ۱۳۸۰..... ۲۱

۳۳۰	 ژئوپلیتیک ایران و ترازیت انرژی
۳۳۱	 ایران و سازمان کشورهای صادر کننده نفت (اوپک)
۳۳۱	 بعد سیاسی
۳۳۲	 بعد اقتصادی و بازرگانی
۳۳۳	 تاریخچه تأسیس آپک
۳۳۴	 اهداف آپک
۳۳۴	 اعضای آپک
۳۳۴	 تشکلات آپک
۳۳۵	 فراملی، نیرگذار بر عملکرد آپک
۳۳۵	 نقش نظام‌ها، سیاسی ایران (پهلوی و جمهوری اسلامی) به آپک
۳۳۷	 فصل دوم: اقتصاد سیاسی گاز
۳۳۷	 ۱-۲ اهمیت بررسی اقتصادی سیاسی
۳۳۹	 ۲-۲ میزان ذخایر گازی ایران
۳۴۰	 ۳-۲ صنایع نفت و گاز در سند چشم‌انداز ۱۴۰۱
۳۴۱	 ۴-۲ ایران و مجمع کشورهای صادر کنند گاز
۳۴۲	 ۵-۲ چالش‌های فراروی اقتصاد سیاسی گاز ایران
۳۴۳	 منابع

مقدمه

اقتصاد سیاسی معطوف به تبیین موضوعاتی است که رابطه بین قدرت سیاسی و ضرورت‌های اقتصادی در یک جامعه را منعکس می‌سازد. بنابراین، «موضوع» اقتصاد سیاسی بحث پیرامون نحوه ارتباط میان حوزه سیاست و حوزه اقتصاد و «هدف» آن نیز ارائه تحلیل‌های اجتماعی، سیاسی و تاریخی از فرایندهای اقتصادی است. این در حالی است که هدف علم اقتصاد، بیشتر ارائه تحلیل‌های صرفاً اقتصادی از فرایندهای مذکور است (کلارک، ۱۳۸۹: ۱۲). همچنین در حالیکه در سیاست و اقتصاد تحلیل کنش از واحد تحلیلی بازیگر یا کارکنان (سطح تحلیل خرد) آغاز می‌شود، در اقتصاد سیاسی مبنای تحلیل، سیاست‌ها و ابزارهاست که فعالیت‌های سیاسی و اقتصادی در جابجوب آن ساختارها (سطح تحلیل کلان) صورت می‌پذیرد (هتته، ۱۳۸۴: ۳۶-۳۷).

در این ارتباط، مهم‌ترین چالش‌ها برای توسعه کشورها را باید مسئله توسعه دانست. نظریه‌های توسعه ارتباط مستقیم با سازوکارهای اقتصاد سیاسی هر جامعه دارد. اگرچه مؤلفه‌های مربوط به اقتصاد جهانی بر چگونگی روند توسعه در هر کشوری به‌جمله ایران تأثیرگذار است، اما واقعیت آن است که شکل‌بندی‌های اقتصاد هر کشور و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر نظام اجتماعی واحدهای سیاسی را باید اصلی‌ترین عامل توسعه و همچنین تبیین نشیبه‌ها: اقتصاد سیاسی در آن کشور دانست. شکل‌بندی و ماهیت اقتصاد سیاسی کشورها را می‌توان براساس چگونگی برنامه‌ریزی اقتصادی و راهبردی آن کشورها ملاحظه نمود. برنامه‌ریزی را باید به عنوان یکی از مؤلفه‌های تعیین‌کننده رابطه اقتصاد، جامعه و ضرورت‌های کنش سیاسی دانست. بنابراین، اقتصاد سیاسی بیان می‌دهد که کشورهایی همانند ایران از چه الگویی برای تحقق اهداف راهبردی خود بهره می‌گیرند. این بیان‌ها باید درباره اقتصاد سیاسی رویکرد دقیقی ارائه شود، باید رابطه آن را با چگونگی برنامه‌ریزی و هدایت فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی یک کشور مشخص کنیم. در این فرایند، برنامه عبارت از نسخه‌ای برای هدایت فعالیت‌های فعالیت جامعه یا جزئی از فعالیت‌های یک جامعه است که به صورت منظم انجام گرفته و اهداف خاصی را در راستای ضرورت توسعه دنبال می‌کند. بنابراین آنچه که در تنظیم یک برنامه اقتصادی از اهمیت لازم برخوردار است را باید در ساختار اقتصاد سیاسی کشورها بررسی کرد. اگر بپذیریم که اقتصاد سیاسی تعامل بین نظام‌های سیاسی و شیوه‌های تولید است؛ در اینصورت، اقتصاد سیاسی مبتنی بر الگوهای گوناگونی از برنامه‌ریزی است که بسیار پیچیده و نظام‌مند بوده و هرگونه تغییری در شکل‌بندی اقتصادی می‌تواند آثار خود را بر حوزه‌هایی مربوط به اقتصاد سیاسی یک کشور به جا گذارد. برنامه‌ریزی دولتی در ایران عموماً بر اساس ضرورت‌ها و نیازهای اقتصاد داخلی و قابلیت‌های اقتصادی و

مزیت‌های نسبی کشور در سیاست بین‌الملل انجام می‌گیرد. کارآمدی اقتصاد سیاسی در کشوری همانند ایران بستگی به چگونگی تنظیم راهبردها و برنامه‌هایی دارد که زمینه‌های شکل‌گیری فرایندهای صنعتی، اقتصادی و ... را امکان‌پذیر می‌سازد. اقتصاد سیاسی ایران بدون برنامه‌های راهبردی در زمینه‌های توسعه و نگاه به آینده نمی‌تواند به نتایج مطلوب دست یابد. بنابراین لازم است تا مدیریت اجرایی در برنامه‌ریزی اقتصادی و همچنین شاخص‌های اقتصاد سیاسی بخش‌های مختلف یک جامعه در فضای تعاملی به ایفای نقش در روند ایجاد هماهنگی حوزه‌های مختلف مبادرت ورزد. این امر ناشی از پیچیدگی اقتصاد سیاسی و فرایندهای توسعه در ایران با توجه به مولفه‌هایی همچون نفت، گاز، مواد متنوع معدنی، دولت رانتی، بی‌ثباتی‌های سیاسی، وسعت جغرافیایی و اهمیت ژئوپلیتیک منطقه‌ای، پراکندگی و ارض نیروهای اجتماعی سیاسی، فقدان توسعه‌یابدار در ایران معاصر، موج‌های برگشت‌پذیر در مسیر توسعه کشور و ... می‌باشد.

امروزه توان علمی قدرت اقتصادی به موازات قابلیت‌های سیاسی رشد می‌یابد. کشورهایی که از برنامه‌ریزی مناسب، لگوها، رفتار سیاسی مطلوب و دوراندیشی برخوردارند، می‌توانند برای مردم خود ثروت، عزت و اقتدار فراهم آورند. بن امر بیانگر آن است که میان معادلات اقتصادی و الگوی رفتار سیاسی پیوند اجتناب‌ناپذیر وجود دارد. در بسیاری از موضوعات اقتصادی می‌توان نشانه‌های سیاسی را مورد ملاحظه قرار داد. به‌طور مثال، پیوستن ایران به «سازمان تجارت جهانی» یک موضوع اقتصادی است که اهداف سیاسی بر آن سایه افکنده است و لذا باعث تاخیر عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی شده است. کشورهای قدرتمند جهان در بسیاری از موارد تلاش می‌کنند تا بین شاخص‌های سیاسی و موضوعات اقتصادی رابطه ارگانیک برقرار نمایند. اگر در سطح بین‌المللی فرایندهایی همانند تحریم اقتصادی شکل می‌گیرد، چنین اقدام‌هایی در راستای اهداف سیاسی می‌باشد. همچنین، کمک اقتصادی قدرت‌های بزرگ به برخی از کشورهای کوچک در دفا، در راستای اهداف سیاسی صورت می‌گیرد. از منظر پژوهشگران، هیچگونه تحول اقتصادی بدون توجه به دغدغه‌های سیاسی امکان‌پذیر نمی‌باشد. هر کنش اقتصادی با برخی اهداف سیاسی همراه است. همچنین در بحث‌های مربوط به توسعه و اقتصاد سیاسی ایران باید تاکید ویژه‌ای بر نقش و جایگاه «دولت» داشت. شواهد نشان می‌دهد که در کشوری همانند ایران تحقق راهبردهای توسعه اقتصادی، توسعه سیاسی و همچنین توسعه متوازن بدون وجود و دخالت دولت امکان‌پذیر نیست. از این رو، دولت نقش موثری در تحول کشور و اقتصاد سیاسی ایران دارد. شایان ذکر است: در شرایط پساتحریم، دولت‌ها تلاش خواهند نمود از طریق گسترش همکاری‌های بین‌المللی و جانه‌زنی در سطوح مختلف مسیر توسعه کشور را هموار سازند. در این ارتباط، موضوع دولت توسعه‌گرا از اهمیت خاصی برخوردار می‌باشد. همچنین در شرایطی که پدیده جهانی شدن (با تاکید بر مولفه‌هایی همچون اقتصاد اطلاعاتی، شرکت‌های چند ملیتی، حضور در

نهادهای اقتصادی بین‌المللی و ...) فراگیر شده است؛ دولت و برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران اقتصادی کشور سعی می‌نمایند تا از مزایای جهانی شدن حداکثر استفاده را برده و مخاطرات آن را کاهش دهند. برای حضور موفق در عرصه اقتصاد جهانی، هر کشوری از جمله ایران نیازمند عوامل زیربنایی از جمله نیروی کار مفید، بازارهای وسیع و امنیت ساختاری می‌باشد. دولت‌هایی که توانسته‌اند باینداری اقتصاد خود را تثبیت کنند و به اصلاحات قانونمند نهادی مبادرت ورزند، طبیعی است که نقش مؤثری در روند اقتصاد جهانی ایفا می‌نمایند. در غیر اینصورت، بحران‌های اقتصاد جهانی به موازات محدودیت‌های بین‌المللی همانند تحریم و محدودسازی قابلیت تحرک بازیگران اقتصادی و اجتماعی در نظام جهانی، مانع از توفیق دولت‌ها در نظام جهانی و سیاست بین‌المللی می‌شود.

براساس مطالب یاد شده، کتاب اقتصاد سیاسی ایران در چهار بخش ارائه شده است. در بخش اول به کلیات مطالب و مباحث تئوریک می‌پردازیم. در این بخش درباره موضوع و محتوای اقتصاد سیاسی، سیر تکوینی مفهوم اقتصاد سیاسی، اقتصاد سیاسی داخلی و بین‌المللی، انواع نظریه‌ها و رهیافت‌های اقتصاد سیاسی، اهمیت و نقش توسعه پایدار در اقتصاد سیاسی و انواع راهبردهای توسعه اقتصادی بحث خواهیم کرد. در بخش دوم به موضوعات اقتصاد سیاسی ایران شامل بررسی انواع رهیافت‌های اقتصاد سیاسی ایران در دوره پهلوی و دوره جمهوری اسلامی؛ عوامل مؤثر در ناکارآمدی روند توسعه ایران، برنامه‌های توسعه پیش و پس از انقلاب، نیروها و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر اقتصاد سیاسی ایران (همانند نخبگان، ناسیونالیسم، دولت، بخش خصوصی، انرژی و ...)، جایگاه یارانه و هدفمندسازی یارانه‌ها در اقتصاد سیاسی ایران و بحث ارتباط ایران با سازمان‌های اقتصادی بین‌المللی می‌پردازیم. بخش سوم کتاب به مبحث جهانی‌شدن و رابطه نظام سیاسی ایران با جهانی‌شدن اشاره دارد. در این بخش همچنین به تفصیل درباره تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران، توفیق‌نامه‌های بین ایران و قدرت‌های بزرگ جهانی و شرایط پس‌اثر تحریم بحث خواهیم کرد. بخش چهارم کتاب به اقتصاد سیاسی انرژی در ایران اختصاص دارد. اهمیت این بخش به جهت حضور مؤلفه تأثیرگذار انرژی (نفت و گاز) در عرصه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی و نخبگان و نیروهای درگیر در آن در سطح داخلی و بین‌المللی طی تاریخ معاصر ایران می‌باشد.